Anarkistinen kirjasto
Anti-Copyright

Olli Tammilehto
Tottelevaisuus väistyy
1989

Haettu 23.7.2012 osoitteesta:
http://takku.net/article.php/20060701205555124
Tämä Olli Tammilehdon teksti on osa Olli Tammilehdon
toimittamaa, jo loppuunmyytyä kirjaa Kun edustajat eivät riitä –
Kansalaistoiminnan opas (WSOY, Helsinki 1989). –
www.tammilehto.info

fi.theanarchistlibrary.org

Tottelevaisuus väistyy

Olli Tammilehto

1989

ja vahingonkorvauksia ei tarvitse maksaa yksin. Pieniin pakkomaksuihin voi löytyä avustuksia lähipiiristä. Kun on kyse huomattavista rahasummista, kannattaa järjestää julkinen rahankeräys tai esimerkiksi konsertti (tarkemmin luvussa III.4. ja luvussa IV.5.). Nämä eivät hyvin järjestettyinä kuitenkaan tuo pelkästään taloudellista helpotusta vaan myös uutta julkisuutta ja uusia aktiiveja, jotka puolestaan…

Virkavalta voi kyllä pidättää kansalaistottelemattomat muttei liikettä.

Tämä Olli Tammilehdon teksti on osa Olli Tammilehdon toimittamaa, jo loppuunmyytyä kirjaa Kun edustajat eivät riitä – Kansalaistoiminnan opas (WSOY, Helsinki 1989).

www.tammilehto.info

Ken oikeutta haluaa…

Kun pidätetyt ovat jälleen vapaana, joskus kaikki on ohi mutta useimmiten ei. Toisinaan selvästi ”syyllisetkin” kansalaistottelemattomat jätetään rankaisematta. Tavallisimmin kuitenkin pienistä rikoksista esimerkiksi ”niskoittelusta” (eli poliisin poistumiskehotuksen noudattamatta jättämisestä) seuraa sakko, joka määrätään ilman oikeudenkäyntiä. Jos ”asianomistaja” esimerkiksi yritys, jonka tehtaan alueella on oleskeltu vaatii korvauksia, seuraa oikeudenkäynti. Samoin aina, kun tottelemattomuutta pidetään kyllin vakavana.

Oikeudenkäyntiin on syytä valmistautua huolella. Oleellista on miettiä, halutaanko voittoa vai vain julkisuutta. Jos halutaan välttyä rangaistuksilta tai saada mahdollisimman pienet rangaistukset, on tärkeää löytää asiasta innostunut pätevä juristi. Ympäristöja rauhanliikkeen ryhmillä on usein yhteyksiä tällaisiin laki-ihmisiin.

Rangaistusten välttämiseen pyrkiminen ei läheskään aina ole mielekästä. Ensinnäkin siinä onnistuminen voi olla epätodennäköistä. Toiseksi kansalaistottelemattomuuden idea on osoittaa asiansa tärkeyttä nimenomaan sillä, että on valmis jopa rangaistuksen uhalla julkisesti jarruttamaan tai edistämään jotain tapahtumakulkua.

Raastuvan tai kihlakunnan oikeuden arvokkaaseen ilmapiiriin voi marssittaa joukon eri *alojen tuntijoita* todistamaan syytettyjen asian oikeutusta. Konfliktin kärjistämässä tilanteessa voi moni aikaisemmin varjoon jäänyt asia päästä julkisuuteen. Hävittykin oikeudenkäynti voi olla voitto ajetulle asialle.

Tottelemattomuusaktioilla on yleensä runsaasti passiivisia kannattajia varsinkin, jos tiedotus on hoidettu kunnolla. Siksi sakkoja

Sisältö

Päämääriä ja keinoja 8

Vaarat 12

Suunnittelu 13

Valmistautuminen 14

Myrskyn keskellä 16

Lain kourissa 18

Sellielämää 20

Ken oikeutta haluaa… 22

Esitutkinnassa ei rikoksesta epäillyllä ole velvollisuutta kertoa tutkittavana olevasta asiasta. Jos epäilty vaikenee tai valehtelee kuulusteluissa tai oikeudenkäynnissä, ei tästä voida rangaista. Sen sijaan todistajien velvollisuus on puhua totta.

Käytännössä tutkinnassa silloin tällöin pyritään johdattelemaan epäiltyä mm. lupaamalla, että pidätys loppuu pian. Tarkoituksena on saada pidätetty tunnustamaan tai kertomaan jotain. Tällainen menettely on lainvastaista. Tosin johdattelun toteennäyttäminen on käytännössä lähes mahdotonta.

Kiinniottamisessa tai pidätyksessä voi alussa olla suuren seikkailun makua. Sellissä istuminen on kuitenkin yleensä kurjaa. Tilapäisen vapaudenriiston vaikutus riippuu paljon *yhteyksistä ulkomaailmaan*. Siksi on tärkeää, että osa aktiiveista pitää huolta siitä, ettei varmasti tule pidätetyksi. He voivat olla ”muita läheisiä”, aatteellisia ”sisaria ja veljiä”, joille poliisin on velvollisuus ilmoittaa pidätyksestä. Nämä läheiset ovat sovitun oikeusavustajan tai asianajajan välityksellä yhteydessä pidätettyihin. Heidän on tärkeää hoitaa myös yhteyksiä tiedotusvälineisiin. Jos käy oikein huonosti, pidätys venyy ja muuttuu vangitsemiseksi, alkaa olla solidaarisuustoiminnan käynnistämisen aika.

Sellielämää

Pidätysaika on yleensä korkeintaan kolme vuorokautta. Sitä voidaan kuitenkin jatkaa tutkintaviranomaisen eli poliisin päätöksellä seitsemäksi vuorokaudeksi, jos jatkamiselle katsotaan olevan erittäin tärkeitä syitä.

Pidätysaikana epäillyllä on oikeus hankkia *asianajaja*, joka saa olla useimmissa tapauksissa läsnä myös epäiltyä kuulusteltaessa. Tällä on oikeusturvan kannalta olennaista merkitystä. Kansalaistottelemattomien kannattaa etukäteen sopia, että joku lakeja tunteva ihminen on tarvittaessa käytettävissä. Hänen puhelinnumeronsa on syytä jokaisella olla varmassa paikassa, esimerkiksi käsivarteen kirjoitettuna.

Kun joku pidätetään, poliisin on välittömästi ilmoitettava hänelle pidättämisen syy. Hänellä on tämän jälkeen oikeus ottaa yhteys oikeusavustajaan. Pidätetyllä on myös oikeus vaatia, että pidätyksestä ilmoitetaan hänen omaisilleen tai ”muulle läheiselle”. Vastoin pidätetyn tahtoa tällaista ilmoitusta ei saa tehdä.

Nämä ovat pidätettyjen oikeudet, mutta käytännössä tilanne voi olla esitettyä huonompi. Uutta pakkokeinolakia vastaava käytäntö ei ole vielä muotoutunut.

Jos kyseessä olevasta rikoksesta minimirangaistus on alle vuosi vankeutta, ei epäiltyä siis yleensä saa pidättää. Ei ainakaan silloin, jos hän ilmoittaa oikeat henkilötiedot, ja hänellä on vakituinen asunto. Sen sijaan hänet voidaan ”ottaa kiinni” ja pitää säilössä kuulustelua varten, korkeintaan 12 tuntia. Lisäksi hänen on vaadittaessa tultava kuulusteluihin, jotka saavat kestää enintään 12 tuntia kerrallaan. Uutta jatkokuulustelua ei saa toimittaa ennen kuin 12 tunnin kuluttua edellisestä kuulustelusta.

Joskus syntyy tilanne, jossa kaikki lailliset keinot on käytetty loppuun jonkin arvokkaan päämäärän ajamisessa. Silti tuo päämäärä uhkaa jäädä toteutumatta. Esimerkiksi kaikesta vastustuksesta huolimatta voimala päätetään rakentaa tai ihmisten perusoikeuksia polkeva laki säädetään. Mitä tuolloin on tehtävä? Alistuminen on yksi vaihtoehto. Monet ovat kuitenkin valinneet toisen: he ovat jatkaneet toimintaa keinoilla, joita käytettäessä syytettä jonkin pykälän rikkomisesta on vaikea välttää. Tällaisen valinnan tekivät Koijärven laskuojalle tulleet luonnonsuojelijat huhtikuussa 1979[1]. Samoin valitsivat Venäjän sortoa vastaan kamppailleet suomalaiset, jotka kieltäytyivät ja yllyttivät kieltäytymään noudattamasta vuonna 1901 säädettyä asevelvollisuuslakia.

Kansalaistoiminnan yhteydessä tapahtuva ”lain rikkominen” on luonteeltaan aivan toisenlaista kuin tavallisissa rikoksissa. Lain kirjainta kyllä voidaan rikkoa mutta ei ”*lain henkeä*” eli niitä eettisiä periaatteita, joiden yleisesti katsotaan olevan lain velvoittavuuden takana. Niinpä kutsuntalakkoja vuosisadan alussa organisoinut Kagaali-järjestö perusteli toimintaansa sillä, että asevelvollisuuslaki oli laiton. Tällaiseen ehdolliseen, oikeudenmukaisuutta punnitsevaan lain noudattamiseen kehottaa myös Suomen lain alkuun painettu tuomarin ohje: ”Yhteisen kansan hyöty on paras laki; ja sen tähden mikä havaitaan yhteiselle kansalle hyödylliseksi se pidettäköön lakina, vaikka säädetyn lain sanat näyttäisivät toisin käskevän.”

Kun lakia tulkitaan kirjaimellisesti ja pidetään jonkin määräyksen riittävänä oikeutuksena sitä, että se on säädetty oikeassa järjestyksessä, päädytään heti umpikujaan. Kysyttäessä nimittäin sitä, mikä tekee lainsäätämisjärjestyksen oikeaksi, tällaisen lain tulkin-

[1] Joukko ihmisiä harjoitti vv. 1979-80 erilaista kansalaistottelemattomuutta estääkseen Forssassa sijaitsevan Koijärven kuivattamisen. Muutamat seudun viljelijöistä halusivat rannoilta lisämaata. Järvi oli pitkään ollut Suomen arvokkaimpia lintuvesiä. Lopulta päädyttiin kompromissiin: laskuojaa levennettiin, mutta siihen asennettiin säännöstelypato. Suurin osa lintukannasta on edelleen tallella.

nan kannattajan on pakko vastata: se, että lainsäätämisjärjestystä koskeva laki on säädetty oikeassa lainsäätämisjärjestyksessä!

Jos kyseessä olevan toiminnan nimitys, ”kansalaistottelemattomuus” (engl. civil disobedience), viittaa siihen, että toiminnan harjoittajat toimivat kansalaisina, toisin sanoen yhteiskunnan jäseninä eivätkä yritä olla jossain mielessä yhteiskunnan ulkopuolella, kuten monet rikolliset. Kansalaisyhteiskunnan eettisiä normeja halutaan siis vahvistaa eikä heikentää. Jo tästä seuraa, että ihmisten tappaminen kansalaistottelemattomuuden keinona on ehdottomasti poissuljettu.

Myöskään lievempi väkivalta ihmisiä kohtaan ei ole sopusoinnussa kansalaistottelemattomuuden idean kanssa. *Esineisiin kohdistuvasta väkivallasta* ei olla aivan yksimielisiä, mutta yleensä nekin, jotka voivat jossain tilanteissa periaatteessa hyväksyä pommiräjäytykset, eivät käytännössä pidä sitä taktisesti viisaana. Mohandas Gandhi, kansalaistottelemattomuusstrategian suuri kehittäjä, vastusti periaatteessa esimerkiksi siltojen räjäyttämistä, koska se estää myös moraalisesti oikean toiminnan. Sen sijaan sellaiseen lievään sabotaasiin, joka ei voi ruumiillisesti vahingoittaa ketään ja josta on haittaa vain kansalaistottelemattomuuden kohteena olevalle toiminnalle, on vaikea suhtautua periaatteessa kielteisesti.

Esimerkiksi sokerin panemista polttoainetakkiin tai kolmiomittauksen kiintopisteen siirtämistä voi joskus harkita. Jotkut ehdottivat tämän tyyppistä haitantekoa Koijärvellä, mutta sitä ei pidetty tilanteessa järkevänä.

Yleensä kansalaistottelemattomat pyrkivät tekemään tekonsa mahdollisimman vähin teknisin välineiden ja mahdollisimman avoimesti.

Jos kansalaistottelemattomuuden harjoittajat ylipäänsä jonkun ruumiillista koskemattomuutta vaarantavat, niin nimenomaan omaansa. Tyypillinen piirre on itsensä alttiiksi asettaminen. Toimintaan ryhdytään, vaikka tiedetään, että lähes varmasti joudutaan pidätetyiksi ja odottamassa on ainakin sakot ellei jopa vankeustuomio. Lisäksi ”kansalaistottelemattomia” uhkaa koko ajan

Samoin poliisin tulkinta pakenemisesta ja muiden 1-kohdan edellytysten olemassaolosta on yleensä ennemmin liioitteleva kuin vähättelevä.

Kohta kaksi tarkoittaa sitä, että kannattaa ilmoittaa nimensä ja osoitteensa, ellei ehdoin tahdoin halua tulla pidätetyksi.

Pakkokeinolain mukaan pidätetty on päästettävä heti vapaaksi, kun pidättämisen edellytyksiä ei enää ole. Tämä merkitsee mm. sitä, että esitutkinnan päättyessä pidätetty on vapautettava, jollei ole syytä vangita häntä. Lainkohdan yleisyyden takia sillä ei aina ole käytännössä merkitystä: vain poliisi ratkaisee sen, milloin edellytyksiä ei enää ole. Joka tapauksessa vangitsemisesta voi päättää vain tuomioistuin.

Lain kourissa

Nuo sinipukuiset ystävämme eivät tule mielenosoitukseen tai aktioon: he saapuvat ”rikospaikalle”. Poliisi voi yleensä heti ottaa kiinni rikosta tekevän tai rikospaikalta pakenevan ja viedä hänet esitutkintaa varten kamarille. Sen sijaan kaikissa tapauksissa ei ole mahdollista pidättää ihmistä, jota vain epäillään rikoksesta.

Rikoksesta ”todennäköisin” syin *epäilty* voidaan pidättää[1] mm., jos

1. rangaistusminimi on vähintään yksi vuosi ja *lisäksi* voidaan pitää todennäköisenä, että epäilty
    1. lähtee pakoon tai aikoo muuten karttaa esitutkintaa (eli poliisin kuulustelua) tai oikeudenkäyntiä
    2. vaikeuttaa asian selvittämistä mm. hävittämällä todistusaineistoa tai
2. jatkaa rikollista toimintaa
3. epäilty on tuntematon eikä ilmoita nimeään tai osoitettaan tai antaa niistä ilmeisesti virheellisen tiedon.

Erimielisyydet koskevat todennäköisesti useimmiten ensimmäisen kohdan tapauksia: useista rikoksista voidaan väittää vähimmäisrangaistuksen olevan yksi vuosi. Poliisi arvioi herkästi tutkittavan teon pahemmaksi kuin tuomioistuin.

[1]Tämä esitys perustuu vuoden 1989 alussa voimaan tulevaan pakkokeinolakiin. Laki liittyy uudistettuun esitutkintalainsäädäntöön.

väkivalta koneiden, ulkopuolisten kiihkoilijoiden tai poliisin taholta. Esimerkiksi Alta-liikkeen aktivistit estivät talvella 1981 tienrakennuskoneiden etenemisen suunnitellulle voimalapaikalle omalla ruumillaan. Tämä tapahtui parinkymmenen asteen pakkasessa Pohjois-Norjassa.

Usein ”kansalaistottelemattomuuden” ja”*väkivallattoman suoran toiminnan*” ajatellaan merkitsevän samaa. Nämä käsitteet ovat kuitenkin vain osittain toisensa peittäviä: Väkivallaton suora toiminta ei aina merkitse edes lain kirjaimen rikkomista. Esimerkiksi eteläafrikkalaisten tuotteiden boikotti ja oman, ydinvoimaloista riippumattoman sähköntuotannon rakentaminen on suoraa toimintaa mutta ei kansalaistottelemattomuutta. Toisaalta taas kansalaistottelemattomuus ei ole aina suoraa vaan ennemminkin symbolista luonteeltaan. Esimerkiksi saastuttavan tehtaan työmaan miehitys silloin kun ei ole toivoakaan, että se sinänsä välittömästi estäisi tehtaan rakentamisen, on symbolista eikä suoraa toimintaa, vaikka toimintaan osallistujat saisivat suuretkin sakot.

Päämääriä ja keinoja

Kansalaistottelemattomuutta ovat käyttäneet menestyksellisesti mitä erilaisimmat liikkeet. Tunnetuin tapaus lienee Intian itsenäisyystaistelu vuosina 1919-47. Hollannin, Tanskan ja Norjan vastarinnassa toisen maailmansodan aikana näytteli kansalaistottelemattomuus keskeistä osaa. Varhaiskristittyjen kamppailu vainoja vastaan ei olisi onnistunut pelkästään alistumalla. USA:n mustat ovat onnistuneet saamaan monia oikeuksia kansalaistottelemattomuuskampanjoiden avulla. Työväenliike ei ole parantanut asemaansa yksin laillisilla lakoilla. Aseistakieltäytyminen vankilatuomion uhallakin on yksi laajimmalle levinneistä sodan vastustamisen muodoista.

Keski-Ranskassa sijaitsevan Le Larzacin maanviljelijät onnistuivat 80-luvun alussa estämään sotilastukikohdan rakentamisen alueelleen monivuotisen miehityksen tuloksena. Kansalaistottelemattomuutta on valtiososialismissa esiintynyt paljon – jo pelkästään sen takia että siellä suurin osa tavallisesta kansalaistoiminnasta on ollut kiellettyä erilaisten viranomaismääräysten perusteella. Esimerkkeinä DDR:n riippumaton rauhanliike ja poliittisten vankien lakko Vorkutassa Neuvostoliitossa vuonna 1953.

Kansalaistottelemattomuuden keinoja on lukemattomia. Seuraavassa eräitä tavallisimpia.

Laaja keinoryhmä on pakollisesta **yhteistyöstä kieltäytyminen**. Laittomat lakot ovat tavallisin muoto. Suomessakin tällaisia lakkoja on useita vuosittain eikä kysymyksessä läheskään aina ole palkkavaatimukset vaan esimerkiksi työsuojelu. Verojen maksusta kieltäytymistä ovat monet kansalaisryhmät käyttäneet historian kuluessa tehokkaasti hyväksi – esimerkiksi useat Amerikan siirto-

opetettu pitelemään uhria paikoillaan eikä puremaan. Koiran leukojen väliin jäänyttä jalkaa ei siis kannata vetää väkisin irti.

Paloruiskun vaikutusta voi vastustaa pitelemällä toisista kiinni ja muodostamalla ihmisketjuja. Voi myös maata litteänä maassa tai suojautua jonkin kiinteän esineen taakse.

On tärkeätä olla valmiina reagoimaan oikein väkivaltaan. Hyökkääjä, esimerkiksi poliisi, kieltäytyy usein suhtautumasta uhriinsa yksilöllisenä ihmisenä. Siksi katsekontakti ja fyysisen haavoittuvuuden ilmaiseminen on tärkeää. Jos väkivalta on väistämätöntä, on hyvä mennä ”väkivallattomaan puolustusasentoon”: kädet kiedotaan pään ympäri, kyynärpäät vedetään sisään pään tukemiseksi, polvet vedetään ylös ja nilkat pidetään kiinni pakaroissa. Syvään hengittäminen ja pyrkimys keskittää tietoisuutemme niihin ruumiin osiin, jotka eivät ole vahingoittuneet auttaa myös. Voi myös muistuttaa itseään siitä, että hyökkäys ei voi jatkua loputtomiin ja mitä tahansa tapahtuukin meille itsellemme, meidän käsityksiämme ja päätöksiämme ei voi ottaa meiltä pois.

Olisi hyvä miettiä etukäteen, miten suhtautua pidätykseen: toimia yhteistyössä poliisin kanssa, mennä veltoksi, mennä käsikoukkuun toisten kanssa, laulaa vaiko yrittää välttää pidätystä? Kaikilla vaihtoehdoilla on omat haittapuolensa. Pidätyksen välttäminen voi rohkaista poliisia voimakkaimpiin otteisiin ja johtaa suurempiin rangaistuksiin. Käsikoukut voivat johtaa poliisin ylireagointiin. Laulaminen estää selittämästä poliisille, miksei heidän kehotuksiaan totella. Velttoa ruumista on vaikea vetää pois, mutta poliisi voi yrittää saada vastaan hangoittelijan kävelemään vääntämällä kättä. Jos on päättänyt olla auttamatta poliisia, on parasta kestää käden väännön aiheuttama tuska: jos poliisi saa tällä tavoin yhden ihmisen kävelemään se voi yrittää samaa johonkin todella itsepintaiseen mielenosoittajaan ja vahingoittaa tätä vakavasti. Yhteistyö poliisin kanssa taas johtaa tapahtuman nopeaan loppumiseen.

Pidätyksen tai kiinnioton jälkeen alkaa aktiivin elämässä uusi luku. Sen ”kirjoittamista” varten on hyvä hallita jonkin verran pykälätietoa mm. poliisin voimankäytön rajoista.

Myrskyn keskellä

Kun toiminta on alkanut, on turvallinen satama jäänyt kauas taakse. Valppaasti ja luovasti on elettävä juuri sitä hetkeä, samaan tapaan kuin taitava purjehtija kovalla ja puuskaisella tuulella: myrskyn yllättäessä kadottaa omat rajansa ja on yhtä veneensä kanssa.

Tilanne voi muuttua joka hetki. On oltava valmiina ottamaan aloite omiin käsiin. Koijärven kaivinkoneen piirityksessä poliisi pidätti ensimmäisenä kolme ”johtajaa”. Ihminen, jonka vetäjän kykyihin ryhmä seuraavaksi asetti toivonsa, sai pyörtymiskohtauksen vuorokauden valvomisen ja syömättömyyden tuloksena. Seuraavaksi kokeneimman oli lähdettävä Forssaan mm. hakemaan lisää kahlehtimisvälineitä. Aloitekykynsä säilyttäneitä ihmisiä löytyi kuitenkin lisää ja kaivinkone saatiin uudelleen pysäytettyä tällä kertaa entistä pidemmäksi ajaksi (missä suurena apuna oli polkupyörän turvalukko).

Toimittajat voivat tulla tekemään kysymyksiä kenelle hyvänsä. On syytä valmistautua vastaamaan niihin rehellisesti omana itsenään ajattelematta sitä, miten niihin ”pitäisi” vastata.

Poliisi voi käyttää kyynelkaasua toiminnan lopettamiseen. Tärkeintä on silloin muistaa, ettei antaudu paniikkiin ja ala juosta. Se vain pahentaa kaasun vaikutusta. Sitruunalla voi lieventää kaasun aiheuttamaa reaktiota. Kaasunaamarit sen sijan voivat vain haitata voimistamalla poliisin toimintaa ja vaikeuttamalla kommunikaatiota.

Poliisikoiria ja -hevosia käytetään enemminkin psykologisten vaikutusten takia kuin vahingoittamaan mielenosoittajia. Koirat on

kunnat vv. 1763-76, Irlantilaiset vv. 1879-86 ja Bardolin maanviljelijät Intiassa vuonna 1928. Saksassa ja Hollannissa ovat sadat ihmiset kieltäytyneet viime vuosina maksamasta osaa sähkölaskustaan vastalauseena ydinvoimainvestoinneille.

Istunta (sit-in) on hyvä keino saada pienellä ryhmällä tarkoin rajattuja vaatimuksia läpi. Yleensä se toteutetaan menemällä paikkaan, jossa kyseessä oleva ryhmä tai suuri yleisö ei saa ainakaan jatkuvasti oleskella, ja kieltäydytään lähtemästä ellei vaatimuksiin suostuta. Esimerkki tästä on Sateenkaariryhmän istunta Kemiran pääkonttorissa Helsingissä heinäkuussa 1984, minkä tuloksena he saivat keskustella yhtiön johdon kanssa. USA:n mustat ovat ravintoloissa ja busseissa istumalla saaneet itselleen oikeuksia käyttää näitä palveluja tasaveroisesti valkoisten kanssa.

Käänteinen lakko merkitsee työn tekemistä silloin, kun se ei valtaapitäville jostain syystä sovi. Kuuluisin esimerkki lienee Sisiliassa vuonna 1956 sattunut, jolloin työttömät kunnostivat vapaaehtoisesti kipeästi korjauksen tarpeessa olleen yleisen tien kiinnittääkseen huomiota työttömyyteen ja hallituksen epäonnistumiseen työttömyyden hoidossa. Eräänlaisia käänteisiä lakkoja olivat myös Koijärven laskuojan patojen rakentamiset 1979-80. Vaikka vapaaehtoisen työn tekeminen saattaa vaikuttaa kaikelta muulta kuin kansalaistottelemattomuudelta, järjestelmä on käytännössä kokenut sen useasti suureksi uhaksi: käänteisiin lakkoihin osallistujia on Italiassa pidätetty, vangittu ja jopa joissain tapauksissa ammuttu poliisin yrittäessä estää heitä työskentelemästä.

Sulut ja **piirityket** ovat uusien liikkeiden usein käyttämiä keinoja. Kysymys on siitä, että joukko ihmisiä tukkii omilla ruumiillaan jonkin rakennuksen sisäänpääsyn, tien tai rautatien, lentoaseman kiitoradan, pääsyn jollekin työmaalle tai jopa kokonaiseen kaupunkiin. Myös jokin kohde (esimerkiksi kaivinkone) voidaan piirittää niin, että sitä ei voida käyttää. Laivojen kulku jollain väylällä voidaan sulkea pienveneillä.

Tarvittaessa voidaan apuna käyttää ketjuja, lukkoja, kahleita tai käsirautoja. Läheisiä esimerkkejä ovat kaivinkoneen piiritys Koi-

järvellä ja Imatran Voiman pääkonttorin uloskäynnin sulkeminen toukokuussa 1980. Laajamittainen sulku toteutettiin New Yorkissa 1979, jolloin voittojen keräämistä sodalla ja ydinteollisuudella protestoivat mielenosoittajat sulkivat New Yorkin pörssin pitkäksi aikaa. Tapaus johti 1000 ihmisen pidättämiseen.

Miehitys on tavallaan joukkomittainen istunta. Istunnasta se eroaa myös sikäli, että se kestää pitempään, se on organisoitu paremmin ja useimmiten siitä on tiedotettu julkisesti etukäteen. Tunnetuin suomalainen esimerkki on Vanhan ylioppilastalon valtaus Helsingissä vuonna 1968. Tyhjillään olevien talojen valtaukset asumis- tai muuhun hyödylliseen käyttöön Suomessa (Lepakko 1979, Arkki 1980 jne.) ja ulkomailla (Tukholma: Mullvaden, Kööpenhamina: Christiania, Berliini: Kreutzberg, Amsterdam: Wyers jne.) edustavat tätä toimintatyyppiä.

Monet aivan tavalliset kansalaistoiminnan muodot voivat muuttua kansalaistottelemattomuudeksi, kun viranomaiset kieltävät ne. Tästä on esimerkiksi omien tiedotteiden jako Neuvostoliitossa[1] ja täksi muuttui joulukatumielenosoitus yllättäen joulukuussa 1980, kun Helsingin kaupungin kiinteistövirasto ei antanutkaan sille lupaa ja poliisi väitti, että mielenosoitus oli laiton.

Joskus voidaan myös tarkoituksella muuttaa normaali mielenosoitus kansalaistottelemattomuudeksi. Jotta vältyttäisiin siltä, että mielenosoituksen virallinen toimeenpanija[2] joutuisi mahdollisten syytettyjen joukossa erityisasemaan, voi menetellä seuraavasti: Ennen tottelemattomuutta toimeenpanija kuuluttaa kovalla äänellä: ”Mielenosoitus lopetetaan. Hajaantukaa!” Tottelemattomat eivät tietenkään tätä kehotusta tottele.

Kaikki kansalaistottelemattomuus ei tietenkään ole onnistunut alkuperäisissä päämäärissään, mutta usein toiminta ei silti ole ollut turhaa. Se on voinut dramatisoida ja julkistaa liikkeen vaatimuksia, antaa uutta energiaa kannattajille ja yllyttää muuhun toi-

[1] Ainakin vielä tätä kirjoitettaessa (1988) se on sitä.

[2] Ks. luku IV.7.

- *Poliiseihin* voi kannattaa ottaa yhteyttä, jos toiminnan valmistelu joka tapauksessa on julkinen. Näin saa usein selville heidän suunnitelmiaan.
- *Tukihenkilöitä*, jotka eivät osallistu varsinaiseen toimintaan, tarvitaan moniin tehtäviin: lehdistötiedotukseen, valokuvaukseen, osallistujien tavaroista ja tarpeista huolehtimiseen, vastustajien kanssa puhumiseen, tiedon välittämiseen pidätetyiltä jne.
- *Henkilökohtaisiin varusteisiin* mahdollisesta pitkäksi venyvässä tapahtumassa kuuluvat mm. pieni lapio ja WC-paperia, ensiaputarvikkeita, vahva silmälasikotelo, ylimääräinen alusvaatekerta, jota voi käyttää kolhujen pehmentämiseen poisraahauksen aikana. Ennen tapahtumaa ei ole hyvä juoda paljon ja kannattaa käydä WC:ssä. Kaulakorut, korvarenkaat, terävät esineet, löysät kengät ja nailonalusvaatteet, jotka reagoivat kyynelkaasun kanssa, kannattaa jättää pois.
- Toimintapaikan *työntekijöihin* ja ammattiosastoihin kannattaa olla yhteydessä, sillä he eivät useimmiten kuulu toiminnan kohteeseen. Myötämieliset työntekijät voivat antaa arvokasta tietoa.
- *Ultimaatumin* eli viimeisen hetken esittäminen, jolloin vastustajat voivat suostumalla liikkeen vaatimuksiin välttää kansalaistottelemattomuuden toteuttamisen, on suositeltavaa, kun valmistelu on julkista. Gandhi piti tätä tärkeänä.
- *Viimeinen yö* ennen toimintaa tulisi olla rauhallinen ja vapaa kireästä päätöksenteosta.
- Olisi hyvä valita toimintakohteen *ulkopuolelta kokoontumis ja tiedotuspaikka*. Näin vältetään osallistujien suunnittelematon ajautuminen tapahtumapaikalle.

Valmistautuminen

Kansalaistottelemattomuusaktion valmistelussa tarvitaan monia samoja vaiheita kuin mielenosoitusten, yleisötilaisuuksien tai muiden tapahtumien valmistelussa, josta on kerrottu edellisissä luvuissa. On esimerkiksi laadittava tiedotusmateriaalia ja värvättävä osallistujia. Tottelemattoman toiminnan valmistelu vaatii kuitenkin vielä paljon enemmän:

- Toiminnan *kohde* on tutkittava tarkoin. Esimerkiksi miehitettävästä tai piiritettävästä paikasta on tiedettävä, mitä siellä tapahtuu eri kellon aikoina.
- Päätöksen *teko* aktion aikana on suunniteltava. Tapahtuuko se esimerkiksi pienryhmissä vai keskittyykö se yhdelle koordinaattorille?
- *Lait*, joita toiminnan aikana mahdollisesti rikotaan, on tärkeä tuntea. Oikeudenkäynteihinkin voi etukäteen valmistautua.
- Osallistujien *koulutus* on usein tarpeellista. Koulutustilanteet voivat myös kannustaa uusia osallistujia mukaan ja niissä voidaan muodostaa osallistujista läheisryhmiä.
- Etukäteen muodostetut *läheisryhmät* ovat osoittautuneet useissa suurissa kansalaistottelemattomuustapahtumissa tarpeellisiksi. Ne koostuvat 8-15 ihmisestä, jotka ihannetapauksessa ovat jo ennestään ystäviä keskenään. Ryhmä toimii yhtenä yksikkönä ja tarjoaa tukea jäsenilleen vaikeissa tilanteissa. Jos kaikki osallistujat kuuluvat johonkin läheisryhmään, on provokaattorit helppo eristää.

mintaa. Esimerkiksi uraanirekan pysäyttäminen Turun satamassa ei syksyllä 1979 onnistunut, koska poliisi oli saanut suunnitelmasta tiedon etukäteen. Mutta sen yrittäminen oli kipinä, joka käynnisti voimakkaan energia- ja vaihtoehtotoiminnan aallon Turussa.

On myös huomattava, että kansalaistottelemattomuuden tarkoitus ei ole läheskään aina vaikuttaa suoraan (esimerkiksi estää jokin toiminta miehityksellä), vaan symbolisoida sitä, että ihmiset ovat todella vakavissaan ajaessaan jotain päämäärää.

Vaarat

Vaikka kansalaistottelemattomuudella on historian kuluessa saatu monia erinomaisia tuloksia, se ei kuitenkaan ole mikään yleislääke. Sen onnistuminen ei ole useinkaan mahdollista, ellei sitä ennen ole tehty valtava määrä tiedotus- ym. tavanomaista ruohonjuurityötä. Kansalaistottelemattomuus on vain jäävuoren huippu toiminnan kokonaisuudesta.

Kansalaistottelemattomuuteen ryhtymistä kannattaa harkita myös siksi, että siihen liittyy suuria riskejä. Myös kuolema on mahdollista. Esimerkiksi vuonna 1964 Clevelandissa USA:ssa sijainneelle rakennustyömaalle asettuivat useat ihmiset makaamaan katepillarin eteen. Pastori Bruce Klunder meni makaamaan koneen taakse huomatessaan, että se voisi muuttaa suuntaansa. Kone muutti suuntaansa – ja pastori sai surmansa.

Vastapuoli voi saada kansalaistottelemattomuutta harjoittavan liikkeen leimattua julkisuudessa ”terroristeiksi” ja ”anarkisteiksi”. Tai sitten liikkeestä annetaan kuva, että se koostuu julkisuuden kipeistä itsensätehostajista, johon kenenkään ei kannata suhtautua vakavasti. Liikkeen aktivistien yhteydet passiivisiin kannattajiin voivat näiden harhojen vaikutuksesta heiketä.

Toimintapaikalle voi tulla provokaattoreita, jotka tahallaan aikaansaavat väkivaltaisuuksia. Liikkeen virheistä ennen kaikkea kiinnostunut lehdistö saa näin lisää vettä myllyynsä.

Kaikkia kansalaistottelemattomuuteen liittyviä vaaroja voi parhaiten välttää huolellisella suunnittelulla.

Suunnittelu

Joskus tilanteet kehittyvät äärimmäisen nopeasti ja ei ole muuta mahdollisuutta kuin toimia heti tai sitten alistua. Useimmiten perusteelliselle toiminnan suunnittelulle on kuitenkin aikaa ja kiire on vain kuvittelua.

Suunnittelun alkuvaiheessa ratkaistaan, onko tuleva tapahtuma joukkomittainen vai toteuttaako sen pieni aktivistien ydinryhmä. Tämän harkintaan liittyy läheisesti kysymys julkisuudesta: tiedotetaanko tulevasta toiminnasta julkisesti vai valmistellaanko sitä kaikessa hiljaisuudessa. On myös mietittävä, kerrotaanko suunnitelmista poliisille ja jos kerrotaan niin mitä. On päätettävä, onko toiminta ensisijassa symbolista vai halutaanko sillä suoraan vaikuttaa tapahtumien kulkuun.

Poliittinen tilanne ja muut olosuhteet voivat muuttua valmistelun kestäessä. On hyvä olla etukäteen päätettynä, missä tilanteessa suunniteltu toiminta lykätään tai peruutetaan.

Kun jonkinlaiset raamit toiminnalle on saatu sovittua, alkaa suunnittelun mielenkiintoisin ja eniten mielikuvitusta vaativa vaihe: mietitään erilaisia skenaarioita, tapahtumien vaihtoehtoisia kehityskulkuja. Mitä tekevät varsinaiset osallistujat ja heidän tukijansa eri tilanteissa? Entä poliisi? Esiintyykö provokaattoreita, ja jos esiintyy, miten he käyttäytyvät? Ehtivätkö tiedotusvälineiden edustajat ajoissa paikalle ja mitä he kirjoittavat? Mahdollisuuksia on lukemattomia.